

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

**JOURNAL
OF
HISTORY**

ความเป็นมาของกฎหมายวัฒนธรรม
กับการสร้างมโนธรรมใหม่ของชาติ

The Origin of Culture Laws
and the Creation of New Spirit

พุทธรพล มงคลวรวรรณ

Puttapon Mongkolworawan

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: puttapon.m@psu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความเป็นมาของกฎหมายวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2481-2487) การเกิดขึ้นของกฎหมายดังกล่าวมาจากความต้องการสร้างมโนธรรมใหม่ของชาติ ได้แก่ ความมีระเบียบวินัยและสมรรถภาพ ความคิดดังกล่าวถูกรวมเข้ากับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมที่หมายถึงความเจริญของชาติ โดยมีจรรยาบรรณและการแสดงออกของประชาชนเป็นเครื่องสะท้อนคุณลักษณะดังกล่าว การอบรมและการรณรงค์ผ่านสถาบันและสื่อต่างๆ สำหรับรัฐบาลชาตินิยมขณะนั้นดูจะไม่เพียงพอที่จะเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติของคนได้ จึงได้มีการออกกฎหมายวัฒนธรรม ซึ่งได้แบบอย่างมาจากเยอรมนี เพื่อให้เจ้าหน้าที่รัฐมีอำนาจที่จะสอดส่องดูแลและมีบทลงโทษสำหรับผู้ไม่ปฏิบัติตาม แม้จะมีข้อมูลหลักฐานที่บ่งบอกว่ากฎหมายดังกล่าวสามารถบังคับใช้ได้จริง โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกาย แต่ก็มีหลักฐานที่บ่งชี้ว่า ภายใต้กฎหมายดังกล่าว เจ้าหน้าที่รัฐได้ใช้อำนาจที่รุนแรงเกินกว่าขอบเขตที่กฎหมายกำหนดและสร้างความเดือนร้อนให้แก่ประชาชนเป็นอย่างมาก

คำสำคัญ: กฎหมายวัฒนธรรม, นโยบายชาตินิยม, รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม

Abstract

The paper aims to study the origin of national culture laws in Thailand during Phibunsongkhram Period (1938-1944). A desire for the new spirit of the nation; discipline and efficiency, was shared among new regime elites. Merged with the new imported idea of culture, the new spirit itself was expressed through individual's good manners and behaviors. The Phibunsongkhram government used various means to promote and instruct people in the new kind of culture. Inspired by the German "*kulturrecht*", the national culture law was eventually regulated in the 1940s. It was of coercive and punitive nature. Although many official reports from several provinces claimed success in law enforcement, some evident also suggested that the law did enable the abuse of power and atrocities.

Keyword: National Culture Laws, Nationalist Policy, Phibunsongkhram Period (1938-1944)

1. บทนำ

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามสมัยแรก (2481-2487) ส่วนใหญ่มักมองว่า ในยุคสมัยของ “การสร้างชาติ” นโยบายชาตินิยมทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความเป็นรัฐประชาชาติที่ตั้งอยู่บนฐานของความคิดเรื่อง “เชื้อชาติ” ไทย ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เขียนถึงยุคสมัยดังกล่าวมักกล่าวถึงการปฏิบัติหรือประดิษฐ์สร้างความเป็นชาติและความเป็นไทยใหม่ขึ้นมา โดยเฉพาะทางด้านอัตลักษณ์และวัฒนธรรมแห่งชาติ นโยบายและการรณรงค์ทางด้านวัฒนธรรมมักถูกมองว่าเป็นความสุดโต่งของลัทธิชาตินิยมไทยและถูกนำเสนอให้ดูประหลาดชวนขนาน¹ แต่นโยบายและการรณรงค์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ทั้งในบริบทสากล อันได้แก่การเรื่องอำนาจของฟาสซิสต์และความแพร่หลายของลัทธิชาตินิยม และบริบทภายในที่วิสัยทัศน์แบบชาตินิยมไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มจอมพล ป. และหลวงวิจิตรวาทการเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ผู้นำในระบอบใหม่เกือบทั้งหมดเห็นร่วมกันในระดับใดระดับหนึ่ง² โดยมีเป้าหมายที่ต้องการสร้างชาติที่มีอารยธรรมหรือเป็น “อารยประเทศ”

¹ ดู แกมสุข นุมนนท์, *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง* (กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2521), 31-76. ซึ่งวิธีการเขียนแตกต่างจากงานในภาษาอังกฤษในเชิงอรรถที่ 3.

² เช่นกรณีเปลี่ยนชื่อประเทศ ทุกฝ่ายดูจะเห็นพ้องมากกว่าจะเห็นต่างกัน ดู สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประเทศไทย” *อายุครบ 65: ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนชื่อประเทศปี 2482*, *ศิลปวัฒนธรรม* 25, no. 8 (2547): 76-96.

การเปลี่ยนแปลงและประดิษฐ์สร้างต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ภาษา การแต่งกาย ประเพณี และการดำเนินชีวิตในหลายๆ ด้าน รวมถึงชีวิตในด้านในอย่างทัศนคติและความคิดนั้นเป็นไปเพื่อทำให้ประชาชาติมีความทัดเทียมกับตะวันตกและโลกสมัยใหม่ ซึ่งแบบแผนของวิถีชีวิตที่ถูกยกย่องว่าดีงามควรปฏิบัตินั้นถูกเรียกว่า “วัฒนธรรม” และถูกนิยามว่าเป็นไทยที่แท้จริง³ นอกจากนี้ นโยบายและการรณรงค์ด้านวัฒนธรรมยังเกิดขึ้นภายใต้ข้อคิดความรู้สมัยใหม่ ที่รวมถึงความรู้ทาง การแพทย์ ซึ่งคอยควบคุมร่างกายพลเมืองเพื่อทำให้เป็นร่างกายที่มีความเป็นอารยะและมีอรรถประโยชน์ในทางการผลิตอีกด้วย⁴

การบังคับควบคุมภายใต้นโยบายวัฒนธรรมเอาเข้าจริงมิได้ควบคุมเฉพาะการแสดงออก วิถีปฏิบัติ หรือร่างกายเพียงเท่านั้น การศึกษาที่ผ่านมาทั้งหมดชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลในยุคดังกล่าวให้ความสำคัญกับเรื่องจริยธรรม (Ethics)⁵ ความรู้และการสอดส่องดูแลนั้นเป็นเป็นไป

³ Thamsook Numnonda, “Pibulsongkram’s Thai Nation-Building Programme During the Japanese Military Presence, 1941-1945,” *Journal of Southeast Asian Studies* 9, no. 02 (1978): 234-247. Jiraporn Witayasakpan, “Nationalism and the Transformation of Aesthetic Concepts: Theatre in Thailand during the Phibun Period” (PhD diss., Cornell University, 1992), 112-131.

⁴ ก้องสกุล กวินศรีกุล, “การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487,” (วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545). ทวีศักดิ์ เผือกสม, *เชื้อโรค ร่างกายและรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 171-199

⁵ Jiraporn Witayasakpan, 116.

เพื่อการสร้างระเบียบวินัยและการควบคุมความคิดด้วย⁶ ในบทความ
ชิ้นนี้จะชี้ให้เห็นว่าภายใต้นโยบายวัฒนธรรม รัฐบาลในระบอบใหม่มี
ความพยายามในการปฏิรูปหรือสร้างจิตสำนึกใหม่แก่พลเมืองโดย
เน้นไปที่ระเบียบวินัยและความมีสมรรถภาพ ด้วยวิธีการต่างๆ โดย
เฉพาะการการออกกฎหมายที่มีบทลงโทษ ซึ่งได้นำไปสู่การปฏิบัติจริง
ในพื้นที่ต่างๆ โดยจะศึกษาความเป็นมาของกฎหมายวัฒนธรรมและยก
กรณีที่กฎหมายนี้มีผลใช้บังคับจริงจากเอกสารทางประวัติศาสตร์

2. มโนธรรมใหม่

ช่วงคาบเกี่ยวของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งถือเป็น
จุดกำเนิดของรัฐประชาชาติ ปรากฏหลักฐานว่าชนชั้นนำในระบอบใหม่
หรือคณะราษฎรต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสยามให้เป็นรัฐประชาชาติที่
มีความเข้มแข็งและทัดเทียมกับชาติอื่นๆ ทำให้จำเป็นต้องมีการ
จัดการเกี่ยวกับประชาชนเพื่อผลิตพลเมืองที่มีสมรรถภาพ เราเห็นร่อง
รอยของความพยายามเข้าไปสอดส่องควบคุมพลเมืองตั้งแต่ในเค้าโครง
การเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่ต้องการให้รวมเอาที่ดิน
ทั้งหมดเป็นของรัฐและจัดการด้วยระบบสหกรณ์ โดยประชาชนเป็น
ข้าราชการ ความปรารถนานี้มาจากการมองว่า “คนของเราเวลานี้
เปรียบเสมือนเด็ก รัฐบาลต้องนำโดยบังคับในทางตรงหรือในทางอ้อม
โดยเข้มงวดเข้มประคบการเศรษฐกิจ ถ้าเราคงทำตามแต่แบบเก่า การ
เปลี่ยนแปลงการปกครองในคราวนี้ไม่มีประโยชน์”⁷

⁶ ก้องสกุล กวินรวีกุล, 166; ทวีศักดิ์ เผือกสม, 175.

⁷ ปรีดี พนมยงค์, *ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย* (กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), 263.

เมื่อคณะราษฎรสามารถระงับอำนาจหลังปราบกบฏบวรเดช และพระปกเกล้าฯ สละราชสมบัติแล้ว โครงการชาตินิยมก็เริ่มปรากฏขึ้น พร้อมๆ กับการมีบทบาทที่มากขึ้นเรื่อยๆ ของหลวงพิบูลสงคราม แนวคิดที่จะเข้าไปสอดส่องควบคุมพลเมืองเริ่มปรากฏขึ้น ในปลายสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา (2476-2481) หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอความเห็นให้ตั้งกรรมการหาทางผดุงศีลธรรมของประชาชนในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2480 โดยให้เหตุผลว่า ปัญหา “ศีลธรรม” เป็นปัญหาสำคัญที่สุดที่รัฐบาลปฏิบัติต้องแก้ไขและสร้าง “มโนธรรมอันใหม่” (New Spirit) ของชาติขึ้นมา ศีลธรรมที่หลวงวิจิตรวาทการหมายถึงคือ Moral ที่ตัวเขาเองในเวลาต่อมาแปลว่า “คุณภาพทางใจ”^๘ โดยในการแก้ปัญหานี้จำเป็นต้องมีคณะกรรมการมาตรวจสอบดูว่าศีลธรรมหรือจิตใจของประชาชนเป็นเช่นไร จึงจะได้วางแผนหาทางแก้ไขด้วยวิธีการต่างๆ ที่มีประสิทธิภาพต่อไป ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “เราสำรวจแรงแและสำรวจอื่นๆ แล้ว ควรสำรวจคนดูบ้าง ถ้าเราแก้คนให้ดีไม่ได้ งานอื่นๆ ก็ไม่สำเร็จ”^๙ อย่างไรก็ตามจากรายงาน

^๘ หลังมีมติคณะรัฐมนตรีเรื่องตั้งคณะกรรมการฯ หนังสือพิมพ์ *ประมุข* ได้สัมภาษณ์หลวงวิจิตรวาทการถามถึงการที่เขาเสนอต่อคณะรัฐมนตรี. “ให้มีการควบคุมศีลธรรมของประชาชน” นั้นเป็นอย่างไรและมีเหตุผลอย่างไร หลวงวิจิตรวาทการมีหนังสือตอบ ดู หจช. [3] สร.0201.55/2 บันทึกคำชี้แจงส่วนตัวของหลวงวิจิตรวาทการ. บอกว่าคนเราแบ่งออกเป็นเรื่องของทางร่างกาย (Physical) จิตต์ (Mental) และใจ (Moral) คณะกรรมการนี้ทำหน้าที่ “พยายามบำรุงคุณภาพทางใจ” และเขาได้ขอเปลี่ยนคำว่าศีลธรรมเป็น “คุณภาพทางใจ” ต่อคณะรัฐมนตรีในที่ประชุมครั้งที่ 20/2480 เมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน 2480 คณะรัฐมนตรีมีมติให้คณะกรรมการชุดนี้มีชื่อว่า “คณะกรรมการหาทางส่งเสริมจรรยาและคุณภาพทางใจของประชาชน”.

^๙ หจช., [3] สร.0201.55/2 รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 16/2480 วันพุธที่ 20 ตุลาคม 2480.

การประชุมคณะรัฐมนตรี ความสนใจใต้อสวนคุณภาพทางใจกลับนำไปสู่การจับจองจรรยาหรือการประพฤติปฏิบัติ ดังที่หลวงประดิษฐมนูธรรมให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในที่ประชุมว่า “คนเดี๋ยวนี้นิยมมาก เช่น พวกที่จักรยาน 3 ล้อ เป็นต้น พุดจากหยาบโลนมาก จนผู้โดยสารไม่เอากขึ้น”

มุมมองดังกล่าวที่มีต่อราษฎรเป็นสิ่งที่ปรากฏในวิถีคิดของชนชั้นนำตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ซึ่งมองว่าราษฎรอยู่ในลำดับชั้นของอารยธรรมที่ล่าช้ากว่าตน โดยเฉพาะเมื่อความ “ศิวิไลซ์” สัมพันธ์กับความเป็นสมัยใหม่และตะวันตก¹⁰ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ได้นำไปสู่การเกิดขึ้นของรัฐประชาชาติที่ประชาชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ดังนั้น ไม่เพียงแต่พลเมืองจำเป็นต้องมีจิตใจแบบใหม่ที่รักและมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ แต่ตัวพลเมืองเองก็เป็นการแสดงออกถึงความเจริญและมีอารยธรรมของชาติด้วย ความล่าช้าอันได้แก่ ความเกียจคร้าน ความอ่อนแอและไม่มี “สมรรถภาพ” ของชาวไทยเป็นสิ่งที่ต้องถูกขจัดเนื่องจากเป็นอันตรายต่อชาติ¹¹

คณะกรรมการฯ ที่ตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรีเพื่อสำรวจจิตใจและการประพฤติปฏิบัติของผู้คนได้ดำเนินการเป็นเช่นไรนั้น ยังไม่พบว่า มีเอกสารที่กล่าวถึง อย่างไรก็ตาม ทันทีที่กระแสชาตินิยมรุนแรงขึ้น

¹⁰ Thongchai Winichakul, “The Quest for “Siwilai” : A Geographical Discourse of Civilizational Thinking of the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century Siam,” *Journal of Asian Studies*, 59, No. 3 (2000): 528-549.

¹¹ หลวงวิจิตรวาทการ, *มนุสสปฏิบัติ* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2482), 11-12.

เมื่อหลวงพิบูลสงครามขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรี โครงการเกี่ยวกับการสร้างมโนธรรมใหม่ หรือการบ่มเพาะ “นิสสัย” จิตใจและศีลธรรมของประชาชนที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงความเจริญของชาตินั้นก็รวมอยู่ในฐานะแกนหลักของสิ่งที่เรียกว่า “วัฒนธรรม”¹² ดังจะเห็นได้ว่า ในปี 2482 ซึ่งช่วงเวลาเดียวกับที่กำลังจะเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทย หลวงพิบูลสงครามได้นำเสนอเรื่องการแต่งกายและกริยามารยาทที่ไม่เรียบร้อย “ซึ่งอาจเป็นช่องทางให้ชาวต่างชาติเหยียดหยันชาติไทยได้ว่าเป็นชาติที่ขาดความเจริญและไม่มีศีลธรรมอันดี” ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติให้ตั้งกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่งเรียกว่ากรรมการธรรมเนียมที่ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกรรมการรัฐนิยม ซึ่งทำหน้าที่ป้อนเรื่องให้เห็นสมควรแก้ไขให้นายกรัฐมนตรีประกาศออกไป¹³ โดยเรื่องรัฐนิยมนี้ หลวงพิบูลสงครามอธิบายแนวคิดว่าต้องการที่วางหลักปฏิบัติให้ประชาชนปฏิบัติตาม และที่น่าสนใจคือ เนื่องจากไม่มีบทลงโทษ ดังนั้นรัฐนิยมจึงต้องการให้ประชาชนช่วยกันสอดส่องและลงโทษกันเองในนามของ “อำนาจมหาชน” ดังที่เขากล่าวไว้ว่า

*“รัฐนิยมนี้มีลักษณะและละม้ายคล้ายคลึงกับ
จรรยา มารยาทของอารยชนจะพึงประพฤตินั่นเองใน
รัฐนิยมยังมีพฤติกรรมการเพิ่มพิเศษขึ้นอีกอย่างหนึ่ง
คือ “อำนาจมหาชน” อำนาจมหาชนนั้น แปรรูปมา
จากมติมหาชน ซึ่งเราเคยได้ยินได้ฟังมาแล้ว หมาย*

¹² สายชล สัตยานุรักษ์, *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความ
เป็นไทยโดยหลวงวิจิตรวาทการ* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), 136-138.

¹³ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประเทศไทย” อายุครบ 65: ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับ
การเปลี่ยนชื่อประเทศปี 2482,” 87-88.

ความว่าการทำสิ่งใดให้ดำเนินตามความเห็นของส่วน
มากของชาติ ความเห็นดีเห็นชอบของประชาชนส่วน
ใหญ่นั้น ก่อให้เกิดอำนาจมหาชนขึ้นอำนาจมหาชน
นั้น สามารถทำการปรับปรุงหรือปราบปรามกลุ่มชน
ส่วนน้อยที่ยังว่านอนสอนยากไม่มีเวลาดีขึ้นมาเสมอ
กับผู้อื่นได้ การปราบปรามคนจำพวกนี้ บางทีก็ไม่อยู่ใน
ข่ายของกฎหมายจะเอื้อมไปถึง เพราะยังไม่มีหลัก
อันใดมาเป็นกรณีให้ต้องสร้างกฎหมายขึ้น สำหรับ
เรื่องนั้นยกตัวอย่าง เช่น ผู้ชายคนหนึ่ง เข้ารังแก
ผู้หญิงผู้เป็นเพศอ่อนกว่าตนกลางถนนหลวง รัฐนิยม
ก็มีว่า ผู้ชายคนนั้นควรได้รับโทษจากอำนาจมหาชน
ให้สมกับความประพฤติผิดอารยะชนนั้น ... ฉะนั้นเมื่อ
เรามีรัฐนิยมขึ้นคนจำพวกนี้ก็จะต้องได้รับโทษจาก
อำนาจมหาชนโดยตรงและโดยทันที เหมือนดังเราเคย
ได้ฟังเรื่องเกิดขึ้นในอารยะประเทศบ่อยๆ ว่า คนที่
รังแกผู้หญิงก็ถูกรัฐธรรมนูญใหญ่จับตัวมาสำเร็จโทษ
เสียก็มี และคราวผู้ร้ายเข้ามาทำการปลงพระชนม์
พระเจ้าแผ่นดินยูโกสลาเวียในประเทศฝรั่งเศสเมื่อปี
ก่อนก็เช่นเดียวกัน.. แต่ของไทยเราอาจไม่ทำรุนแรง
ถึงเช่นนั้นจะเพียงรุมกันว่ากล่าวอย่างแรงหรือหยุดยั้ง
ไม่ให้ผิดรัฐนิยมของเราหรือช่วยกันจับตัวส่งเจ้าหน้าที่
ก็น่าจะเพียงพอ”¹⁴

¹⁴ “สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี กล่าวทางวิทยุกระจายเสียงแก่ประชาชน
ชาวไทยทั้งมวลในโอกาสกิตติมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติและสนธิสัญญา 24
มิถุนายน 2482,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56, 24 มิถุนายน 2482, 831-833.

แต่คณะกรรมการรัฐนิยมที่ตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการเรื่องนี้ยังไม่ได้ดำเนินการเกี่ยวกับจรรยาบรรณ เพราะมัวยุ่งอยู่กับการเปลี่ยนชื่อประเทศและการสร้างสัญลักษณ์ของชาติอยู่ หลังจากนั้นเกือบปี วันที่ 27 เมษายน 2483 มีการประชุมพิเศษของคณะรัฐมนตรีที่ประกอบไปด้วย หลวงพิบูลสงคราม (นายกรัฐมนตรี) หลวงเชวงศักดิ์สงคราม (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย) ดิเรก ชัยนาม (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) และหลวงวิจิตรวาทการ (รัฐมนตรีลอยและอธิบดีกรมศิลปากร) ที่วังสวนกุหลาบ ทำเนียบรัฐบาล หลวงพิบูลสงครามเสนอเรื่องจรรยาบรรณที่มีปัญหาอยู่ในเวลานี้ เช่น เรื่องการแย่งกันซื้อตั๋วชุมพรสพ. สูบบุหรี่บนรถ การไม่ให้เกียรติสตรี ความสะอาด ความเรียบร้อยของบ้านเมืองและสาธารณสมบัติ ให้ที่ประชุมพิจารณาว่าควรจะทำอย่างไร หลวงวิจิตรวาทการเห็นด้วยกับนายกรัฐมนตรีว่าควรจะมีการออกรัฐนิยมหรือคำสั่งชวณ และเสนอว่า “เรื่องนี้อยู่ในวัฒนธรรม”¹⁵ โดยจะต้องให้ทางโรงเรียนและวัดช่วยกันปลูกฝัง ดังนั้นควรให้ทางคณะสงฆ์และกระทรวงธรรมการช่วยเหลืองานในด้านนี้ด้วย

เรื่องจรรยาบรรณอันเป็นเครื่องสะท้อนจิตใจของประชาชนถูกนำไปผูกโยงกับคำศัพท์และมโนทัศน์ใหม่ คือ “วัฒนธรรม” ที่ตัวหลวงวิจิตรวาทการเองเพิ่งสร้างความหมายให้กับมัน¹⁶ ไม่นานหลังจากนั้น เขาได้นำเรื่องการปลูกฝังวัฒนธรรมที่ได้รับมอบหมายจากที่ประชุมเสนอต่อนายกรัฐมนตรี โดยในหนังสือระบุว่าเรื่องจรรยาบรรณเป็น

¹⁵ หจช., [3] สร.0201.55/2 รายงานการประชุมพิเศษ ที่วังสวนกุหลาบ วันเสาร์ที่ 27 เมษายน 2483.

¹⁶ Scot Barm, *Luang Wichit Wathakan and the Creation of a Thai Identity* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1993), 160-163.

ส่วนสำคัญของความเจริญของชาติ ชาติจะเจริญได้นั้นเพราะประชาชน เป็น “ผู้มีวัฒนธรรม” เขายกตัวอย่างในต่างประเทศ เช่น “สุภาพชนชาวอังกฤษ” และ “มารยาทสุภาพชนฝรั่งเศส” ส่วนของไทยที่เป็นปัญหานั้นมีต้นตอเพียงอย่างเดียว คือ “ความเห็นแก่ตัว” อันเป็นสิ่งเดียวกับที่เขาคิดเอาไว้ในคราวเสนอเรื่องปัญหาศีลธรรมเมื่อ 3 ปีก่อน¹⁷ หลวงวิจิตรฯ เห็นว่า ความเห็นแก่ตัวนี้ไม่เพียงส่งผลเสียต่อจรรยา มารยาทของประชาชนเท่านั้น แต่ยังมีผลร้ายรุนแรงต่อประเทศชาติด้วย ดังนั้นในเรื่องนี้จะต้องให้ส่วนราชการต่างๆ ช่วยกันรณรงค์ โดยเสนอให้กระทรวงธรรมการซึ่งมีเรื่องนี้ในหลักสูตรอยู่แล้วทำให้การรณรงค์ ส่งเสริมให้มากขึ้น ปลุกฝังและเข้มงวดเรื่องนี้ให้มากขึ้น รวมถึงส่วนราชการต่างๆ ก็ต้องกวาดขันและปฏิบัติตนให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนทั่วไป¹⁸ นอกจากนี้ยังจัดทำ “คำชักชวนของรัฐบาล เรื่องฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติไทย” สำหรับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางวิทยุและหนังสือพิมพ์ อันเป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายและการรณรงค์ วัฒนธรรม โดยมีเนื้อหากล่าวถึงความสำคัญของวัฒนธรรมของชาติ วัฒนธรรมเป็นเรื่องภายในจิตใจ เป็นเรื่องของ “ความเจริญของคน” หรือ “จรรยาบรรณหรือลักษณะนิสัยของชาติ” ซึ่งเป็นคนละเรื่องกับอารยธรรมหรือความเจริญของบ้านเมือง ซึ่งถึงแม้ว่าชาติไทยจะไม่ใช่ “ชาติป่าเถื่อน” มีวัฒนธรรมสูงมาแต่ในอดีต “แต่โดยเหตุที่มีได้

¹⁷ ซึ่งเขาเคยเสนอว่า ปัญหาที่มีในปัจจุบันได้แก่ “นิสัยของประชาชน” เป็นไปในทางร้ายมากกว่าดี อัจฉริยชา เกียจคร้าน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และ “จรรยา” ของเด็กเสื่อมโทรมจนเป็นที่น่าวิตก ใน หจข., [3] สร.0201.55/2 รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 16/2480 วันพุธที่ 20 ตุลาคม 2480.

¹⁸ หจข., [3] สร.0201.55/2 หนังสือกรมศิลปากร จากหลวงวิจิตรวาทการ ถึงนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 29 เมษายน 2483.

สนใจกันมาช้านาน วัฒนธรรมของเราจึงทรุดโทรมไป” จึงต้องฟื้นฟูกันใหม่ โดยในคำชักชวนฉบับนี้ได้ชักชวนให้ประชาชนสนใจรักษาจรรยา มารยาทโดยได้หยิบเอาเรื่องที่นายกรัฐมนตรีได้เสนอในที่ประชุมมาเป็น ตัวอย่างของการกระทำที่ไม่ควรปฏิบัติ และขอให้ทางราชการเป็นผู้นำ และ “อบรมสั่งสอน ควบคุมดูแล” คนในครอบครัวและในปกครองในเรื่องจรรยา มารยาทเหล่านี้ด้วย¹⁹

3. กำเนิดกฎหมายวัฒนธรรม

แต่ไม่ทันที่คำชักชวนและการอบรมจรรยา มารยาทจะเดินหน้าไปสักเท่าไร รวมถึงรัฐนิยมในเรื่องดังกล่าวก็ยังไม่ออกมา²⁰ หลวงพิบูลสงครามก็เกิดความคิดที่จะออกกฎหมายเพื่อบังคับควบคุมเรื่องวัฒนธรรม กล่าวคือในปลายเดือนกรกฎาคม เขาได้มีหนังสือถึงหลวงอำรนาवासวัสดิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม กล่าวถึงวัฒนธรรมไทยที่เสื่อมทรามลง ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นสากลก็ยังไม่ได้นำมาปฏิบัติ “ในที่สุดเราจะเหลือแต่วัฒนธรรมที่เลวทรามเป็น

¹⁹ หจช., [3] สร.0201.55/2 หนังสือกรมศิลปากร ที่ 417/2483 เรื่องปลูกฝังวัฒนธรรมแก่คนไทย จากหลวงวิจิตรวาทการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 3 พฤษภาคม 2483.

²⁰ ณรงค์ พ่วงพิศ, “การประกาศใช้ “รัฐนิยม” ในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487),” *วารสารประวัติศาสตร์*, (2545): 42. ระบุว่าในตอนแรกต้องการใช้วิธีการแบบค่อยเป็นค่อยไปจึงประกาศใช้รัฐนิยม แต่เมื่อรัฐนิยมใช้ไม่ได้ผลแล้วจึงออกกฎหมายเพื่อให้มีผลบังคับและบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน แต่จะเห็นว่ารัฐนิยมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการแต่งกายหรือความประพฤติของคนเพิ่งได้จะได้ออกในเดือนมกราคม 2484 ซึ่งหลังออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแล้ว

สมบัติของชาติ” หลวงพิบูลสงครามได้ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของ ปัญหาวัฒนธรรม ได้แก่

“การพูดไม่เป็นเรื่องของชาวปักษ์ใต้ การแบก ของด้วยสิ่วรีระ การเกี่ยวข้าวด้วยที่ลระวง การแต่งกาย ไม่เป็นระเบียบ การเขียน ทำลายป้าย การชี้เกี้ยว ทำงาน การไม่นิยมของไทยท่า การไว้ผมของหญิง ยาวบ้าง สั้นบ้าง การทำความเคารพซึ่งกันและกัน การอาศัยกันกิน การแย่งกันตีตัว การไม่นั่งลูกให้ดีใน สาธารณะสถาน การบ้วนน้ำหมากน้ำลายบนที่สว ยางหรือบนถนน การไม่เคารพธงชาติ เหล่านี้เป็น ต้น”²¹

เรื่องเหล่านี้ลำพังการรณรงค์อบรมสั่งสอนคงไม่เพียงพอและ ถึง “มีรัฐนิยมแล้วก็คงไม่สำเร็จ” เพราะไม่มีบทลงโทษ เป็นเพียงการ ขอความร่วมมือเฉยๆ ดังนั้นเขาจึงขอให้ทางกระทรวงยุติธรรมและคณะกรรมการกฤษฎีการ่างกฎหมายวัฒนธรรม เป็นพระราชบัญญัติฉบับ หนึ่ง “ให้อยู่กึ่งกลางระหว่างรัฐนิยมกับกฎหมายทั่วไป เรียกว่า พ.ร.บ. วัฒนธรรมของชาวไทย” โดยจะต้อง

“1) นิยามว่าวัฒนธรรมคืออะไร

2) “เพื่อรักษาวัฒนธรรมให้เราเป็นอารยชนที่มี

²¹ หจช., (2) สคก. 1 เล่ม 359/18 หนังสือคณะกรรมการกฤษฎีกา บันทึกรื่องวัฒนธรรมของชาติ โดย เตือน บุนนาค ลงวันที่ 30 กรกฎาคม 2483.

มาแต่เดิมให้คงไว้”

3) “เพื่อรักษาวัฒนธรรมที่จะนำมาให้”

4) จะให้ราษฎรปฏิบัติในแง่ใดบ้าง ก็ประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกาเป็นคราวๆ ไป

5) ผู้ที่ไม่ปฏิบัติถูกลงโทษปรับไม่เกิน 24 บาท โดยนำเงินนั้นใช้สำหรับบำรุงท้องที่

และ 6) ให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รักษาการพระราชบัญญัติ”²²

ข้อเสนอของเดือน บุนนาคและหลวงวิจิตรวาทการ

เมื่อหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์มอบให้เดือน บุนนาค เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาไปศึกษา ในเดือนสิงหาคมก็ได้ผลการศึกษาโดยใช้ตัวอย่างในต่างประเทศเพื่อเป็นการอ้างอิง ดังต่อไปนี้

เดือน บุนนาค เห็นว่าตัวอย่างเกี่ยวกับการออกกฎหมายวัฒนธรรมในต่างประเทศที่น่าสนใจคือ เยอรมนี เพราะเป็นประเทศที่ให้ความสนใจกับวัฒนธรรมของชาติ โดยชาวเยอรมัน “เรียกวัฒนธรรมของตนว่า “kultur” มีการสนับสนุนมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชแล้ว ต่อมา “สมัยระบอบนาซี” วัฒนธรรมของเยอรมัน “ก็ได้รับการส่งเสริมกันยิ่งใหญ่มาก” ได้มีการตั้งสภาวัฒนธรรมเป็นองค์กรสูงสุด “มีหน้าที่จัดการบำรุงส่งเสริม “kultur” ของเยอรมนี” ซึ่งเรื่องนี้เดือนสั่งให้หยุด แสงอุทัย ทำรายงานสรุปเกี่ยวกับโครงสร้างสภาวัฒนธรรมแห่งไรช์และแปลบทความเกี่ยวกับกฎหมายและวัฒนธรรมจากภาษา

²² เรื่องเดียวกัน

เยอรมันมาประกอบด้วย²³

นอกจากเยอรมนี ก็มีอิตาลีที่สนับสนุนวัฒนธรรมอย่างเข้มแข็ง แม้จะไม่ได้มีการออกกฎหมายแบบเยอรมนี ส่วนประเทศอื่นๆ นั้น ไม่มีการโฆษณาเปิดเผยว่าจะส่งเสริมวัฒนธรรมของตน แต่มีการทำกันอยู่ เช่น อังกฤษถือว่า Public School เป็นแหล่งบ่มเพาะที่สำคัญ ในฝรั่งเศส มีการสอนเรื่องของศีลธรรมพลเมือง ญี่ปุ่นมีการปรับปรุงหลักสูตรเพื่อสนับสนุนวัฒนธรรม ส่วนตุรกีไม่แน่ใจว่ามีกฎหมายวัฒนธรรมหรือไม่ “ทราบแต่เพียงว่าได้มีกฎหมายเล็กประเพณีที่ให้หญิงคลุมผ้า”

เดือนสรุปว่าในเรื่อง “วัฒนธรรม” นี้ ยังไม่มีประเทศใดมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการทั่วไป แต่มีข้อสังเกตสำหรับนาซีและฟาสซิสต์เป็นองค์กรที่เข้มแข็ง สามารถทำอะไรได้มากกว่าการเขียนและการพูด หน่วยนาซีและฟาสซิสต์ที่ได้รับการอบรมมาสามารถเข้าแทรกอยู่ในชีวิตประจำวันของบุคคล คอยแนะนำตักเตือนในเรื่องต่างๆ อยู่เสมอ ซึ่งทำให้การส่งเสริมวัฒนธรรมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการยกร่างกฎหมายว่าด้วยวัฒนธรรมของชาติในประเทศไทยนั้น เดือนเห็นว่าจจะร่างเป็นกฎหมายก็ทำได้ แต่กฎหมายชนิดนี้จะเป็นการมอบอำนาจเต็มให้กับรัฐบาลในการออกกฎบังคับ ความประพฤติและการกระทำตามที่รัฐบาลเห็นสมควร ซึ่ง “มิใช่สิ่งเล็กน้อย” เพราะกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ยังมีปัญหาว่า วัฒนธรรมโดยทั่วไปมีอะไรบ้าง วัฒนธรรมของชาติไทยได้แก่อะไรบ้างยังไม่มีคำตอบชัดเจน ฉะนั้นกรอบของเสรีภาพที่กฎหมายจะบัญญัติขึ้น จะกว้างหรือแคบเพียงใดยังไม่สามารถระบุได้ และที่สำคัญเดือนมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ต้องตระหนัก

²³ บทความ “กฎหมาย Kultur (Kulturrecht)” เขียนโดย Georg Kaisenberg และ “วัฒนธรรม” เขียนโดย Franz Keller ในหนังสือ Staatslexikon, 1929

ว่าประเทศที่ส่งเสริมวัฒนธรรม คือ เยอรมนีและอิตาลีนั้น ทั้งสองประเทศ “ล้มล้างเสรีภาพของบุคคลเสียสิ้น” ดังนั้นประเทศประชาธิปไตยอย่างอังกฤษจะใช้วิธีการอบรมส่งเสริมในโรงเรียน จะมีกฎหมายจำเพาะเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น เรื่องสิ่งโสโครกบนท้องถนนดังนั้น เรามีกรอบรัฐธรรมนูญอยู่ ถ้าจะออกกฎหมายวัฒนธรรมแบบทั่วไปก็จะมีปัญหาได้²⁴

หลวงวิจิตรวาทการได้อ่านบันทึกของเดือน และเห็นด้วยที่จะให้ตั้งสภาวัฒนธรรมอย่างแบบเยอรมัน โดยตระหนักดีว่าข้อแนะนำของเดือนเป็นวิธีการแบบเผด็จการ “แต่ในเรื่องนี้ความจริงใจเราก็คือทราบดีกันอยู่แล้วว่าการถือเสรีภาพอย่างจริงจังนั้นจะเป็นเหตุแห่งความทุกข์ทรมานและย่อยยับอย่างฝรั่งเศสในเวลานี้” ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการกำลังหมายถึงความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสต่อเยอรมนีที่เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อเดือนมิถุนายนปี 2483 โดยตามแนวคิดของเขาแล้ว การสร้างชาติให้มีความเข้มแข็งนั้น “จะต้องเป็นชาติที่มีวินัย” เขาให้เหตุผลว่า เวลาบังคับให้ทหารมีวินัย “ไม่มีใครร้องว่าตัดสิทธิและเสรีภาพ” แต่สำหรับพลเรือนกลับไม่มีใครชอบให้บังคับ ทั้งที่ความจริงควรถือว่า “การที่พลเรือนรักษาวินัยอันดีเป็นเกียรติยศของพลเรือนบ้าง” ซึ่งตัวเขาเองยืนยันเรื่องนี้มาตลอดการออกกฎหมายอาชญากรรมเป็นการบังคับข่มขู่ แต่เชื่อว่านานๆ ไปก็จะชินกันไปเอง ดังนั้นความเห็นของหลวงวิจิตรวาทการเกี่ยวกับกฎหมายวัฒนธรรมแห่งชาติคือ “ควรตรากฎหมายตั้งสภาวัฒนธรรมขึ้น แบบเดียวกับ ก.พ.” โดยให้นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 5 คน แต่ไม่เกิน 7 คน โดยให้โปรดเกล้าฯ

²⁴ หจข., (2) สคก.1 เล่ม 359/18, หนังสือคณะกรรมการกฤษฎีกาฉบับเฉพาะ ที่ 819/2483 เรื่องวัฒนธรรมของชาติ จาก เดือน บุญนาค ถึง หลวงอำรงนาวาสวัสดิ์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย) ลงวันที่ 1 สิงหาคม 2483.

แต่งตั้งตามความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร โดยมีอำนาจในการออกกฎวัฒนธรรมและดูแลพลเมืองให้ปฏิบัติตามกฎดังกล่าวและมีอำนาจเรียกบุคคลที่ประพฤติผิดกฎวัฒนธรรมมาว่ากล่าวตักเตือนและทำทัณฑ์บนได้ โดยจะต้องมีสภาวัฒนธรรมส่วนภูมิภาค ในการสอดส่องควบคุมให้คนปฏิบัติตามกฎวัฒนธรรมในระดับภูมิภาค และเสนอว่ากำหนดโทษปรับไม่เกิน 50 บาท ให้เป็นเงินบำรุงท้องที่

ทั้งหมดนี้ หลวงวิจิตรวาทการเห็นว่า “ข้อเสนอของผมตั้งที่เรียนมานี้จะรู้สึกว่ายาก” แต่ขอให้ลองพิจารณาร่างเป็นกฎหมายดู อาจจะ “ทำให้คลายความดุร้ายลงได้บ้าง” และเมื่อร่างสำเร็จ “เหลือปัญหาอีกข้อเดียว” คือ สภาผู้แทนราษฎรจะยกมือผ่านให้หรือไม่ นั้น “แต่ผมคิดว่าถ้าเราใช้วิธีดำเนินการหาเสียงอย่างที่เราเคยเข้ามาในเรื่องอื่นๆ ก็มีทางที่อาจสำเร็จได้”²⁵

พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ

อย่างไรก็ตาม ร่างกฎหมายที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา คงยึดตามที่หลวงพิบูลสงครามเสนอ โดยยังไม่มีสภาวัฒนธรรมตามข้อเสนอของหลวงวิจิตรวาทการ โดยใช้ชื่อว่าพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งนำเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรในเดือนกันยายน 2483 พระราชบัญญัตินี้ได้สร้างนิยามของคำว่า “วัฒนธรรม” อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกว่าหมายถึง “ลักษณะที่แสดงความจริงขององกาม ความเป็นระเบียบอันดีงาม ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน” พระราชบัญญัติ

²⁵ หจช., (2) สดก.1 เล่ม 359/18 หนังสือหลวงวิจิตรวาทการ ถึง หลวงดำรงนาวาสวัสดิ์ ลงวันที่ 2 สิงหาคม 2483.

ฉบับนี้จะให้อำนาจรัฐบาลกำหนดวัฒนธรรมไม่เพียงเฉพาะในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อยของการแต่งกาย จรรยาและมารยาทในที่สาธารณะ แต่ยังรวมถึงความมีสมรรถภาพในการประกอบอาชีพ และความนิยมไทย โดยกำหนดโทษปรับสำหรับผู้ฝ่าฝืนไม่เกิน 24 บาท

ในคำแถลงเสนอร่างพระราชบัญญัติของรัฐบาล หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ก็กล่าวความจำเป็นที่จะต้องออกกฎหมายบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรมของชาติ

“จะกระทำโดยประกาศเป็นรัฐนิยมเท่านั้นหาเป็นการเพียงพอไม่ [...] บางสิ่งบางอย่างไม่สามารถจะแนะนำตักเตือนได้ ก็จำเป็นจะต้องออกเป็นกฎหมาย” กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและให้อำนาจแก่รัฐบาลมากจนเกินไป การลงโทษไม่ได้รุนแรงเป็นเพียงโทษปรับ ซึ่งเงินค่าปรับนำไปบำรุงห้องที่ “รัฐบาลไม่มีเจตนาอย่างอะไรที่จะออกกฎหมายไปเพื่อเป็นการบีบบังคับและที่จะลงโทษแก่พลเมือง”²⁶

ในการอภิปรายในสภาฯ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ลุกขึ้นอภิปรายส่วนใหญ่เห็นด้วยกับหลักการของกฎหมายวัฒนธรรม²⁷ แต่

²⁶ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 15 (สมัยสามัญ สมัยที่สอง) วันที่ 21 กันยายน 2483, 246-247.

²⁷ ผู้อภิปรายในวาระแรก ได้แก่ เปี่ยม บุณยะโชติ อรุณ ทองปัสโชติ วุฒิสุวรรณรักษ์ เขมชาติ บุณยรัตพันธุ์ เตียง ศิริขันธ์ พระยาประสงค์เกษมราษฎร์ และหลวงศรีสุพรรณดิฐ

อภิปรายแสดงความคิดเห็นและไม่เห็นด้วยในบางประเด็น เช่น เปี่ยม บุญยะโชติ (นครศรีธรรมราช) ไม่เห็นด้วยกับการบังคับเฉพาะคนไทย และบทลงโทษเบาไปควรมีโทษจำด้วย ในขณะที่อรุณ ทองปัทมโชติ (พระนคร) เห็นด้วยกับร่างแต่แสดงความเห็นว่าค่าปรับนั้นสูงไปและแสดงความกังวลใจแทนชาว “ไทยอิสลาม” ที่มีมากในเขตเลือกตั้งของเขาที่นิยมมุ่งโสร่ง แต่ที่น่าสนใจคือ เขมชาติ บุญยรัตพันธุ์ (ร้อยเอ็ด) ที่คัดค้านในหลักการของพระราชบัญญัติฉบับนี้ ด้วยว่าวัฒนธรรมคือ มติของคนส่วนใหญ่ที่ “นิยมในทางใจ” ถือว่าดีงามและจะต้องรักษา ไว้ ซึ่งโดยทั่วไป เขาเห็นว่าคนส่วนใหญ่ก็มีวัฒนธรรมปัญหาต่างๆ ที่ รัฐบาลว่ามาเป็นเพียงคนส่วนน้อยเท่านั้น และเนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องภายในจิตใจ ดังนั้นสิ่งที่บังคับจึงไม่ใช่วัฒนธรรมเป็นการ “บังคับ ทางกายอย่างเดียว ไม่ใช่เป็นการบังคับทางใจ”²⁸ ซึ่งข้อหลังหลวงธำรง นาวาสวัสดิ์ตอบว่า

“ในข้อนี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะแถลงยากหน่อย เพราะ เหตุว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่ออกบังคับใจกัน เมื่อไม่บังคับ ใจแล้วร่างกายก็ปฏิบัติไม่ได้ เป็นต้นว่าสมมติว่า เรา วางระเบียบในเรื่องการแต่งกายของประชาชน ราษฎร จะไม่แต่งกายตามพระราชบัญญัตินี้ด้วยใจไม่บังคับให้ กระทำไม่ได้ ต้องใจบอกลเสียก่อนว่าวันนี้จะแต่งตัว อะไร ใส่เสื้อสีอะไร กายจึงจะใส่ได้ เพราะฉะนั้น กฎหมายจะบังคับกาย ไม่บังคับใจได้อย่างไร”²⁹

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 249-253.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 254.

ในขณะที่เตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) อภิปรายในเชิงหลักการว่า วัฒนธรรมเป็นคำใหม่ที่เกิดขึ้นไม่นานมานี้เอง แปลมาจาก *Culture* ซึ่งตัวเขาค้นคว้าในสารานุกรมบริตานิกา (Britannica) ก็พบว่า มีขอบเขตกว้างมากและยังอาจเป็นที่ถกเถียงกันในเชิงทฤษฎีได้ด้วย ดังนั้นจะมากำหนดด้วยการ “บัญญัติไว้เป็นตัวกฎหมายเพียง 4-5 มาตรา เท่านั้นย่อมเป็นการไม่เหมาะสมและถูกต้อง”³⁰ แต่ควรเน้นการบำรุงส่งเสริมผ่านการศึกษา เมื่อเป็นเรื่องทางทฤษฎีเช่นนี้ หลวงวิจิตรวาทการจึงลุกขึ้นชี้แจงว่านิยามวัฒนธรรมตามกฎหมายนี้มาจากสารานุกรมพจนานุกรม และงานของไทเลอร์³¹ และ “การบำรุงวัฒนธรรมนั้นมีอยู่ 2 อย่าง อย่างหนึ่งการอบรม อีกอย่างหนึ่งการบังคับให้มีวินัย” ซึ่งในอดีตและจนถึงปัจจุบัน ประเทศต่างๆ ก็ได้ออกกฎหมายบังคับทั้งสิ้นในท้ายที่สุด สภาฯ จึงลงมติผ่าน 3 วาระรวดโดยมีการแก้ไขลดค่าปรับเป็น 12 บาทเพื่อไม่ให้ประชาชนได้รับความเดือนร้อนมากเกินไปนัก

พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม 2483 จะมีผลบังคับอย่างชัดเจนก็ต่อเมื่อมีกฎหมายลูกหรือ “พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรม” ออกมาเสียก่อน เพื่อกำหนดว่าอะไรคือวัฒนธรรมที่ต้องปฏิบัติตาม พระราชกฤษฎีกฉบับแรกเริ่มร่างในปลายเดือนกันยายน 2483 ต่อมา เมื่อพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมผ่านสภาผู้แทนราษฎรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี จึงได้แจ้งความประสงค์กับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาให้ออกกฎหมายลูกในเรื่องต่อไปนี้ 1) การรับประทานอาหารต่างๆ และการดื่มสุรา ไม่ควรเกินเวลา 21.30 น. ยกเว้นในบ้านเรือนและโอกาสรื่นเริง 2) การนอนหลับ โดยกำหนดให้

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 258.

³¹ หมายถึงงานของ Edward Burnett Tylor เรื่อง *Primitive Culture* (1871)

หลังจากเวลา 24.00 น. ควรหลับนอนอยู่ในบ้าน 3) การแต่งกายจะต้องแต่งให้มิดชิด และ 4) การรีนเรจเที่ยวเตร่ ไม่ควรทำเกินสมควร กฎหมายลูกเหล่านี้เน้นในหลักของความประหยัด และอาศัยช่วงเหตุการณ์สงครามที่เกิดขึ้นในทวีปยุโรปในเวลานั้นเป็นเครื่องจูงใจ ดังนั้นคณะกรรมการ จึงเร่งให้กฎหมายฉบับนี้เสร็จและประกาศใช้ในวันปีใหม่ 2484³²

พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ใช้เวลาในการพิจารณาร่างมากกว่าที่คาดการณ์ไว้ ร่างฉบับแรกๆ ได้บัญญัติเอาตามความประสงค์ของนายกรัฐมนตรีไว้ทั้ง 4 ข้อ ทั้งยังรวมเอาข้อปัญหาทางด้านวัฒนธรรมต่างๆ ที่นายกรัฐมนตรีแสดงความกังวลไว้ในตอนแรกมาร่วมพิจารณาด้วย ไม่ว่าจะเป็น การแย่งกันตีตัว บ้วนน้ำหมากรน้ำลายลงบนถนน และการเขียนทำลายป้าย โดยรวมประเด็นเหล่านี้เข้าไว้กับการสงเสียดื้อฉาวและการอาบน้ำบนถนน และจัดหมวดหมู่ให้อยู่ในเรื่องของจรรยาบรรณในที่สาธารณะ³³ ในขณะที่เรื่องการไม่เคารพธงชาติ การไม่นิยมของไทยทำ รวมถึง “ความไม่นิยมภาษาไทย” คณะกรรมการฯ มองว่าได้ออกเป็นรัฐนิยมฉบับที่ 4 5 และ 9 ก็น่าจะเพียงพอแล้ว ส่วนเรื่องการแสดงความเคารพซึ่งกันและกันก็สมควรที่จะออกเป็นรัฐนิยมเดี่ยวเช่นกัน “การไว้ผมยาวบ้างสั้นบ้าง” มีคำชักชวน “พอเหมาะพอควรอยู่แล้ว” ถ้าจะออกกฎหมายให้รอไปก่อน การลุกนั่งไม่ดีในที่สาธารณะสถานเป็นเรื่องยากที่จะออกเป็นกฎระเบียบและควบคุม ดังนั้น

³² หจข., (2) สคก.1 เล่ม 359/18 บันทึกเรื่องร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดหน้าที่อันจะพึงปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 24... โดย เสริมวินิจฉัยกุล ลงวันที่ 30 ธันวาคม 2483.

³³ หจข., (2) สคก.1 เล่ม 359/18 ร่างพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนไทยจักต้องปฏิบัติตาม (ฉบับที่ 1) พุทธศักราช ...

เห็นควรที่จะออกเป็นคำชักชวนแทน การแบกของด้วยศีรษะและเก็บข้าวที่ล่องของชาวบักซ์ได้เกี่ยวข้องกับสมรรถภาพวิธิดำเนินอาชีพ เห็นควรออกคำแนะนำชักชวนไปก่อน เช่นเดียวกับ “การพูดไม่เป็นเรื่องของชาวบักซ์ได้”³⁴ ให้ฝ่ายปกครองแนะนำสั่งสอน แต่เรื่อง “การชี้แจงทำงาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นควรออกเป็นพระราชบัญญัติ”³⁵

อย่างไรก็ตาม เมื่อคณะกรรมการร่างกฎหมายนำร่างให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา ได้มีการแก้ไขและตัดมาตรา 5 ที่ห้ามดื่มเหล้าหลัง 22.00 น. และรับประทานอาหารหลัง 23.00 น. รวมถึงมาตรา 6 ที่ห้ามเที่ยวเตร่หลัง 24.00 น. ออก ด้วยเหตุว่า “จะกระทบกระเทือนถึงภาวะอากาศของรัฐบาลในเรื่องสุราและฝิ่น ตลอดถึงเศรษฐกิจจะเป็นที่เดือดร้อนจึงเห็นควรออกไปก่อน” โดยให้ออกเป็นคำชักชวนแทน เช่นเดียวกับเรื่องฝิ่น ซึ่ง พลตรีพิน ออมวิสัยสรเดช ได้ตั้งคำถามในสภาผู้แทนราษฎรในคราวพิจารณาร่างพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมฉบับที่ 2 ว่าการสูบฝิ่นว่าควรจัดว่าผิดวัฒนธรรมหรือไม่ เพราะน่าจะขัดต่อความเรียบร้อยในการประพฤตินและควรมีสมรรถภาพ พลโท

³⁴ ข้อนี้พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร อธิบายและให้ความเห็นว่า “ข้าพเจ้าเข้าใจว่ามีได้หมายถึงเนื้อความที่พูด แต่หมายถึงวิธีพูดหรือใช้ถ้อยคำไม่สมควร ถ้าเช่นนั้น ก็น่าจะออกเป็นข้อบังคับได้ในฐานะรักษาจรรยา มารยาทในที่ประชุมชนหรือที่สาธารณะเทียบกับทางพระเรียกว่า สัมมะวาจา หรือในการสอบสัมภาษณ์เรียกว่า ท่วงทีวาจา ทางพระพุทธศาสนาก็ห้ามไม่ให้พูดคำหยาบ (ปรุสวาท) และไม่ให้ใช้คำพูดเพื่อเจ้อ (สัมผัปปลาบ)” หจข., (2) สดก.1 เล่ม 359/18 หนังสือพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ถึง หลวงอำรงนาวาสวัสดิ์ ลงวันที่ 6 สิงหาคม 2483.

³⁵ หจข., (2) สดก.1 เล่ม 359/18 หนังสือกองนิติธรรม ที่ 137/2484 เรื่อง ส่งบันทึกและร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรม จาก เลขานุการพิจารณาร่างพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรม ถึง เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา ลงวันที่ 25 มีนาคม 2484.

มังกร พรหมโยธี ตอบว่า เรื่องนี้เกี่ยวกับกระทรวงการคลังและเป็นเรื่องเกี่ยวกับรายได้รัฐบาล ไม่เกี่ยวกับกฎหมายบำรุงวัฒนธรรม ถือว่าเป็น “เป็นคนละเรื่อง” กัน³⁶

4. สภาวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม มีการปรับปรุงอีก 2 ครั้งในปี 2485 เพื่อขยายขอบเขตในการออกพระราชกฤษฎีกาให้รวมไปถึง “ความประเพณีและการปฏิบัติในกิจวัตรประจำของบุคคล” โดยให้กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติแทนนายกรัฐมนตรี และอีกครั้งซึ่งถือว่าเป็นฉบับที่ 3 คือเพิ่มกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รักษาการตามพระราชบัญญัติอีกกระทรวงหนึ่ง รวมถึงของกฎหมายลูกคือ พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรม ฉบับที่ 2 ที่กำหนดเพิ่มเติมเรื่องของการแสดงความเคารพธงชาติและเพลงชาติ เรื่องการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือน เรื่องสมรรถภาพและมารยาทในการทำงาน และการไม่เหยียดหยามชาติไทย³⁷

ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น โครงการชาตินิยมต่างๆ ของรัฐบาลจอมพล ป. ดำเนินการไปอย่างแข็งขัน เช่น การปรับปรุงภาษาไทย ขณะเดียวกัน นายกรัฐมนตรีมอบให้ เทียร วิเชียรแพทยาคม “ค้นหา

³⁶ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 17/2484-2485 (วิสามัญครั้งที่ 3) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 16 เมษายน 2485, 525.

³⁷ “พระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนชาวไทยจักต้องปฏิบัติตาม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2485” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 59 ตอนที่ 53 (11 สิงหาคม 2485), 1438-1441.

วิธีการอบรมคนทั้งชาติ ตั้งแต่เด็กจนตาย ให้สามารถทำคนของเราให้ดีขึ้น” ซึ่งได้มีการตั้งคณะกรรมการค้นหาวิธีอบรมจิตใจขึ้นคณะกรรมการนี้มีมติว่า กรอบเป้าหมายของการอบรมจิตใจ คือ “การอบรมปลูกฝังจิตดีใจให้มีสมรรถภาพสร้างตนเองได้ ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง แก่ครอบครัวและแก่ชาติ”³⁸ โดยได้ดำเนินการในส่วนการค้นหาวิธีการอบรมจิตใจในช่วงวัยอยู่ในครรภ์มารดาจนถึงอายุ 6 ปี จนนำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีในเดือนกรกฎาคม³⁹

อาจเป็นด้วยเหตุที่ขอบเขตของการควบคุมขยายตัวมากขึ้นตามกระแสชาตินิยมที่รุนแรงขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว การควบคุมทางกฎหมายเรื่องวัฒนธรรมดังกล่าวจึงถูกโอนและกระจายมายังทางกระทรวงมหาดไทยและสาธารณสุข จนต่อมามีการตั้งคณะกรรมการสอดส่องวัฒนธรรม ในเดือนสิงหาคม 2485 พร้อมตั้ง ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา เป็นกรรมการด้วย เพื่อทำหน้าที่ “สอดส่องการดำเนินการวัฒนธรรมโดยทั่วไป”⁴⁰ ดังนั้นพระราชบัญญัติบำรุง

³⁸ หจช., [3] สร 0201.55/12 รายงานการประชุมคณะกรรมการค้นหาวิธีอบรมจิตใจ ครั้งที่ 1 วันที่ 28 เมษายน 2485.

³⁹ หจช., [3] สร 0201.55/12 หนังสือกระทรวงสาธารณสุข ที่ น. 1254/2485 เรื่องรายงานการประชุมคณะกัมการค้นหาวิธีอบรมจิตใจ จากประธานกัมการฯ ถึง เลขานุการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 9 กรกฎาคม 2485. ดูเรื่องการอบรมจิตใจพลเมืองในแต่ละช่วงวัยได้ใน ก้องสลล กวินรวีกุล, 119-125.ข้อเสนอนในทางปฏิบัติที่นำเสนอต่อคณะรัฐมนตรีในปี 2485 ในช่วงวัยอยู่ในครรภ์มารดาจนถึง 6 ปี นั้นที่เพิ่มเติมจากก้องสลล กวินรวีกุล, หน้า 120 ได้แก่ การจัดให้มีนักร้องสงเคราะห์ ไม่อนุญาตให้เด็กเข้าโรงมหรสพ และ “การฝังความเชื่อถือและเคารพรูปผู้นำของชาติตลอดจนการควบคุมการพิมพ์ภาพผู้นำให้ได้แบบที่ดีและไม่จำหน่ายพว้าเพื่อ” และ คำให้ศาลให้พรแก่เด็กควรใช้คำว่า “ขอให้เจ้าได้โตขึ้นมาเป็นนักรบและมีโอกาสตายเพื่อชาติ”

⁴⁰ หจช., (2) สดก.1 เล่ม 359/21 บันทึกของ เดือน บุญนาค (ไม่ลงวันที่).

วัฒนธรรมจึงมีการแก้ไขเป็นฉบับที่ 2 และ 3 ตามลำดับเพื่อให้อำนาจกระทรวงทั้งสามในการประกาศกฎกระทรวงตามพระราชบัญญัติฉบับนี้

คณะกรรมการสอดส่องวัฒนธรรม ซึ่งมีเดือน บุนนาค เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นกรรมการอยู่ด้วยนั้นได้ทำหน้าที่ร่างแผนการเผยแพร่วัฒนธรรมแก่คณะกรรมการ เดือนได้มอบหมายให้หยุดแสงอุทัย ซึ่งเป็นผู้ค้นคว้าและแปลกฎหมายวัฒนธรรมของเยอรมนีเมื่อครั้งออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมเมื่อปี 2483 มาเป็นผู้ศึกษาและจัดทำแผนการเผยแพร่วัฒนธรรม หยุดได้นำเสนอของค์กรที่ทำหน้าที่คัดเลือกวัฒนธรรมที่ดีและควรส่งเสริมขึ้นมา ในการคัดเลือกวัฒนธรรม เขาเห็นว่าเป็นปัญหาทางการเมืองของรัฐ กรรมการจึงต้องประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับนโยบายของรัฐเป็นอย่างดีช่วยกันคัดเลือกโดยเครื่องมือที่จะควบคุมให้เป็นไปตามมติของกรรมการนั้น ก็คือ กรมโฆษณาการ กระทรวงศึกษาธิการ (คือ โรงเรียนและพระ) กระทรวงมหาดไทย (เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง) และกระทรวงสาธารณสุข (เจ้าหน้าที่กระทรวง)

การคัดเลือกวัฒนธรรมนั้น หยุดเสนอความเห็นว่าจะต้องยอมรับวัฒนธรรมต่างประเทศด้วย “เพราะวัฒนธรรมไม่ใช่จุดประสงค์โดยตัวมันเอง” แต่เป็นวิถีทางที่นำมาซึ่งความสุข เราอาจละทิ้งวัฒนธรรมของเรา เช่น บ้านเรือน การกินอยู่ การแต่งกาย ไปรับวัฒนธรรมที่เหมาะสมกว่ามาเป็นของเรา การไม่ยอมรับวัฒนธรรมจากภายนอกต่างหากที่จะทำให้ไม่ก้าวหน้าและหยุดนิ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ต้องคงรักษาวัฒนธรรมเก่าบางอย่างที่เป็นสมบัติเฉพาะของชาติ เพื่อ “มัดพลเมืองให้รู้ว่าเป

และ หชช., (2) สคก.1 เล่ม 359/21 คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 40/2485 เรื่อง ตั้งกัมการสอดส่องวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทย ลงวันที่ 8 สิงหาคม 2485.

พักพวกอันเดียวกัน” เช่น การกราบไหว้ผู้ใหญ่ การรดน้ำผู้ใหญ่ในวันสงกรานต์ และเราอาจจะยอมให้ทุ่งผ้าโจงกระเบนไปวัด ตักบาตรในวันปีใหม่ “สักวันสองวัน” เพื่อเป็นการแสดงลักษณะเฉพาะของชาติ การสร้างความภาคภูมิใจในการเป็นคนไทยนี้จะทำให้ “คนต่างด้าวแปลงชาติเป็นคนไทยได้ยากขึ้น” นอกจากนี้เรายังไม่ยกย่องคนไทยกันเอง คงแต่ถือยศถือชั้นกันอยู่ จึงต้องส่งเสริมให้คนไทยทั้งหมดที่ประกอบอาชีพสุจริต ตั้งแต่กรรมกรขึ้นไปเป็นผู้มีเกียรติ ให้ยกย่องกันและกัน เช่นเดียวกับในเยอรมนีที่พลทหารสามารถเข้าร่วมการเดินร่ำที่มีเกียรติได้⁴¹

ในการประชุมคณะกรรมการสอดส่องวัฒนธรรมครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2485 แผนการที่จะตั้งองค์รากลางที่ทำหน้าที่กำหนดและสร้างวัฒนธรรม รวมทั้งใช้กลไกรัฐทั้งหมดเพื่อสอดส่องควบคุมวัฒนธรรมของพลเมืองของหยุด ได้รับการเสนอเข้าในที่ประชุมหยุดได้แปลกฎหมายว่าด้วยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ (*Reichskulturkammer*) 22 กันยายน 1933 มาประกอบด้วย ที่ประชุมเห็นชอบด้วยที่จะมีการ “จัดตั้งสภาวัฒนธรรมขึ้นอย่างที่มีในเยอรมันและญี่ปุ่น” โดยให้มีหน้าที่ 1) คัดค้านว่า ดัดแปลงและกำหนดวัฒนธรรม 2) การรักษาส่งเสริมและบำรุงวัฒนธรรม 3) ควบคุมและหาวิธีปลูกฝังวัฒนธรรม “ปลูกฝังจิตใจของชาวไทยจนติดนิสสัย” 4) เผยแพร่วัฒนธรรมในประเทศใกล้เคียงและป้องกันวัฒนธรรมต่างประเทศแทรกแซง และ 5) ให้คำแนะนำแก่รัฐบาลในเรื่องวัฒนธรรม โดยสภาวัฒนธรรมควรแบ่งเป็น 5 สาขาหรือสำนัก คือ จิตใจ ระเบียบและจารีตประเพณี

⁴¹ หจข., (2) สคก.1 เล่ม 359/21 เรื่องการเผยแพร่วัฒนธรรม โดยหยุดแสงอุทัย ถึงเดือน บุนนาค ลงวันที่ 10 สิงหาคม 2485.

ศิลปกรรม วรรณคดีและนาฏดุริยางค์⁴² ซึ่งจะได้เห็นได้ว่าเป็นมีความแตกต่างจากสภาวัฒนธรรมเยอรมนี ที่แบ่งเป็น 7 สำนัก (Chamber) ได้แก่ วรรณคดี ภาพยนตร์ ดนตรี ศิลปการละคร สื่อมวลชน วิทย์ และศิลปกรรม ในขณะที่สภาวัฒนธรรมของไทยนั้นมีความมุ่งเน้นที่การควบคุมแบบแผนการปฏิบัติทั้งเรื่องกริยามารยาทและจิตใจโดยตรง

5. การบังคับใช้

การประกาศใช้กฎหมายวัฒนธรรมในปี 2483 เกิดขึ้นหลังการรณรงค์วัฒนธรรมของรัฐบาล ทว่าคำพิพากษาที่ระงับและอปรมวลังสอนไม่สามารถทำให้ผู้คนเปลี่ยนได้ทั้งหมด หลายจังหวัดจึงใช้วิธีการทางปกครองในการบังคับด้วยการไม่อนุญาตให้ผู้ที่ไม่แต่งกายไม่สุภาพเรียบร้อยตามรัฐนิยมเข้าติดต่อสถานที่ราชการ หรือในตลาดของเทศบาล⁴³ แต่กระนั้นก็ยังไม่เพียงพอ กฎหมายวัฒนธรรมจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมที่รัฐกำหนด ทั้งนี้ในการดำเนินการตามกฎหมาย เมื่อมีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรม 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ก็มอบหมายให้หลวงอดุลเดชจรัส เป็นผู้ควบคุมดูแลปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎหมาย โดยมีคำสั่งให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวคือ ในระยะเริ่มแรก ต้องพิจารณาดำเนินการให้เหมาะสมกับสถานการณ์ ไม่ให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนจน

⁴² หจช., (2) สคก.1 เล่ม 359/21 บันทึกรายงานการประชุมคณะกัมการสอดส่องวัฒนธรรม ครั้งที่ 1/2485 วันที่ 18 สิงหาคม 2485.

⁴³ พุทพล มงคลวรรณ, “ใส่ร่ง รัฐนิยม และความเป็นมาของโปสเตอร์แผ่นหนึ่ง,” *รัฐสมัย* 35, 3 (2557): 77-86.

เกินควร โดยให้เริ่มกวดขันในเขตที่มีประชาชนอยู่หนาแน่นก่อน โดยเฉพาะเรื่องการแต่งกายจะต้องถูกต้องตามกฎหมายและถูกต้องตามรัฐนิยมด้วย โดยเจ้าหน้าที่ต้องตระหนักว่า “แต่งกายไม่ถูกต้องตามรัฐนิยมไม่ถึงเป็นความผิดอาญา แต่แต่งกายฝ่าฝืนวัฒนธรรมที่ต้องปฏิบัติ มีความผิดอาญา” โดยวิธีการปฏิบัติให้เริ่มจากการตักเตือนก่อน แต่ถ้าตักเตือนแล้วยังกระทำผิดอีกค่อยดำเนินการไปตามกฎหมาย และต้องพิจารณาฐานะของบุคคลและสถานที่ด้วย ต้องให้ความสำคัญกับที่ที่มีคนมาก หรือในเขตเมืองมากกว่าในเขตอำเภอรอบนอก คนที่มีฐานะดีควรดำเนินการตามกฎหมาย ในขณะที่คนจนก็ควรตักเตือนก่อน นอกจากนี้ กฎหมายยังระบุเรื่องจรรยาบรรณ การแย่งกันซื้อตั๋ว และการขีดเขียนก็ต้องปฏิบัติตามหน้าที่อย่างสุภาพ ให้รักษาจรรยาบรรณด้วยเช่นกัน⁴⁴

การดำเนินการดังกล่าวทำให้ประชาชนในสวนต่างๆ ของประเทศต้องปฏิบัติตาม รายงานจากจังหวัดต่างๆ แสดงให้เห็นว่า เจ้าหน้าที่ได้กวดขันเรื่องนี้จนประชาชนส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม⁴⁵ รวมถึงตัวข้าราชการเองต้องควบคุมตัวเองให้ถูกต้องตามระเบียบวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การใช้ระบบราชการสอดส่องและควบคุมชีวิตประจำวันของพลเมือง ตั้งแต่การแต่งกาย การแสดงออก ท่าทางและบ้านเรือนอยู่ตลอดเวลา นั้น ดูจะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ถ้าฟังเรื่องการแต่งกายและบ้านเรือน ซึ่ง

⁴⁴ หจข., [3] สร.0201.55/8 หนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ 444/2484 เรื่อง การปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ จาก หลวงอดุลเดชจรัส รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยถึงคณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด และอธิบดีกรมตำรวจ ลงวันที่ 8 ตุลาคม 2484.

⁴⁵ ดูรายงานจากจังหวัดต่างๆ ใน หจข., มท.5.9 กรมมหาดไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม-รัฐนิยม

เป็นสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นชัดเจน เจ้าหน้าที่ที่ไม่สามารถสอดส่องได้อย่างสม่ำเสมอตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ ไม่ถึงหนึ่งปีนับจากบังคับใช้กฎหมาย ในเดือนมีนาคม 2485 จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้สั่งกำชับไปยังกระทรวงมหาดไทยให้กวาดขันผู้ที่แต่งกายผิดวัฒนธรรม “อย่าให้ออกมาปรากฏกายในที่ชุมนุมชน หรือที่สาธารณะอีกได้ หากผู้ใดฝ่าฝืนก็ให้สั่งตำรวจจับ และดำเนินการลงโทษ [...] และขอให้ตั้งหน้ากวาดกันเสมอไป มิใช่ทำบ้างหยุดบ้างดังที่เป็นมาแล้ว”⁴⁶ นอกจากนั้น ยังได้แก้ไขพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม โดยให้มีหน่วยงานที่มากำกับดูแลเพิ่มมากขึ้น จนนำไปสู่การตั้งสภาวัฒนธรรมและเพิ่มโทษในตบตบทกฎหมายจากโทษปรับไม่เกิน 12 บาทเป็น ปรับไม่เกิน 100 บาท หรือจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือทั้งปรับทั้งจำ ในเดือนพฤศจิกายน 2485

สำหรับการสอดส่องควบคุมโดยเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้อภิปรายเกี่ยวกับความยากลำบากของราษฎรที่จะต้องจัดหาซื้อเสื้อผ้า หมวกและรองเท้าให้ถูกต้องตามวัฒนธรรม หรือมีความลึกลับซับซ้อนของการบังคับใช้กฎหมาย เช่น เสกกล เจตสมมา (ระยอง) ถามว่า ราษฎรอยู่นอกเขตเทศบาลนุ่งกางเกงขาสั้น เสื้อเชิ้ตตัวเดียว สวมหมวก เข้าเขตเทศบาลได้หรือไม่ เพราะบางจังหวัดก็อนุญาต แต่บางจังหวัดก็ไม่อนุญาต หรือเวลาในการสวมหมวกหลัง 18.00 น. บางจังหวัดก็มีการจับกุม บางจังหวัดก็ไม่จับกุม⁴⁷

⁴⁶ หจข., [3] สร.0201.55/2 หนังสือด่วนสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ม.2105/2485 เรื่องกวาดขันให้แต่งกายให้เรียบร้อยและให้รักษาความสะอาดของบ้านเรือน จากนายกรัฐมนตรีถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 16 มีนาคม 2485.

⁴⁷ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 17/2484-2485 (วิสามัญ

ส่วนการกระทำของเจ้าหน้าที่ที่เกินกว่าตัวกฎหมายกำหนดก็ดูจะเป็นปัญหาสำคัญ ดังปริกส์ แก้วปลั่ง (สุรินทร) อภิปรายว่าเจ้าหน้าที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามนโยบาย ทำให้ราษฎรเดือดร้อนมาก

“การกระทำของเจ้าหน้าที่นั้นทารุณโหดร้ายเหลือเกิน [...] การกระทำของเจ้าหน้าที่นั้นเป็นการกระทำที่เหมาะสมกับสมัยที่ยังป่าเถื่อนอยู่ในโพรงไม้ คือมีการตีกันบ้าง ทบกันบ้าง ตบหน้ากันบ้าง เอาไม้เรียวเขียนกันบ้าง เอามายืนตากแดดทั้งผู้หญิงผู้ชายบ้าง การกระทำดังนี้ ไม่เฉพาะแต่วัฒนธรรม ซึ่งมีระบุไว้ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม วัฒนธรรมซึ่งมีระบุไว้ในคำเชิญชวนของท่านนายกรัฐมนตรีก็เอามาทำโทษเหมือนกัน การกระทำของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติไปเช่นนั้นข้าพเจ้านึกไม่ออกว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นวัฒนธรรมของเขาหรือเป็นวัตถุประสงค์ของรัฐบาล”⁴⁸

และ

“มีเจ้าหน้าที่ผู้หนึ่งตามชนบทไม่ไช่ในเขตเทศบาล มีราษฎรมุ่งไต่ร้องเข้ามาในที่ชุมนุมชนคือเข้าวัด แล้วเจ้าหน้าที่ก็ไปกระชากไต่ร้องออกเสียเหลือแต่กางเกงชั้นในสีดำและขาดด้วย เจ้าตัวอับอายเหลือที่

ครั้งที่ 3) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 16 เมษายน 2485, 525-526.

⁴⁸ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 17/2484-2485 (วิสามัญครั้งที่ 3) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 16 เมษายน 2485, 526-527.

จะอับอายก็เอาผ้าขาวม้ามาพันๆ โจงกระเบนมาข้างหลัง เพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าละอาย ที่เจ้าหน้าที่ทำเช่นนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเจ้าหน้าที่นั้นไม่เข้าใจวัฒนธรรมเสียเลย การกระชากผ้าเขาออกให้ได้รับความอับอายเป็นวัฒนธรรมที่ดีหรือ กระชากออกให้เหลือแต่กางเกงชั้นในนั้นถูกวัฒนธรรมแล้วหรือ แล้วเจ้าหน้าที่ก็แสดงว่าไม่มีวัฒนธรรมเสียเลย และการพูดจาของเจ้าหน้าที่นั้นพูดมึงๆ กูๆ อ้ายนั้น อ้ายนี้ [...] ยิ่งกว่านั้นเจ้าหน้าที่บังคับรุนแรงมากแม้ไม่มีพระราชบัญญัติอาจจะเป็นคำเชิญชวนเท่านั้น ไม่สวมหมวกก็เรียกมาด่า [...] บางคนถึงกับกราบถึงกับคลานมือก็ไม่เอียง พนมอยู่อย่างนั้น พอคล้อยหลังจะไปหาหมวกเท่านั้นถึบข้างหลังอย่างนี้ [...] การไม่สวมหมวกมาแล้ว เจ้าหน้าที่ทำโทษโดยวัดที่ดินให้ทำงาน คนหนึ่งอายุจะเท่าไรก็ตาม 50-60 ก็ตาม เมื่อเห็นว่าไม่สวมหมวกเข้ามาในตลาดแล้วก็ให้ขุดดิน วัดที่ดินกว้าง 4 ศอก ยาว 7 กำหนดเวลาให้ทำ 2 โมงเช้าให้มาขุด”⁴⁹

นอกจากที่ปรากฏในคำอธิบายในสภาพผู้แทนราษฎรแล้ว ในความทรงจำของชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เช่นกัน แน่แน่นอนว่าการบังคับใช้กฎหมายวัฒนธรรมไม่ได้มีเป้าประสงค์ที่จะต่อต้านวัฒนธรรมท้องถิ่นหรืออัตลักษณ์มลายูมุสลิมเป็นการเฉพาะ แต่ภายใต้กรอบคิดแบบรัฐประชาชาติที่เน้นความเป็นแบบเดียวกันของคน

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, 528-529.

ไทยมากกว่าความแตกต่าง และผู้คนที่แต่เดิมเคยอาจถูกเรียกว่า “มลายู” ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์⁵⁰ กลายเป็นชาว “ไทยอิสลาม” จึงต้องมีจิตใจและการแสดงออกที่เป็นไทย ความเดือดร้อนของชาวมุสลิมยังมีมากกว่าที่อื่นเนื่องจากพวกเขามีอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชาวไทยในภาคกลางเป็นอย่างมาก⁵¹ ทั้งทางด้านภาษาและศาสนา การปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในนามของ “วัฒนธรรม” ในสมัยดังกล่าวจึงถูกจัดจําอย่างแจ่มชัด ดังปรากฏใน *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี* (*Sejarah Kerajaan Melayu Patani*) ของ อิบรอฮิม ชุกรี ที่เขียนขึ้นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 2490 และถือว่าเป็นต้นธารของประวัติศาสตร์ชาตินิยมมลายูปัตตานี ในงานชิ้นดังกล่าว ชุกรีได้เขียนถึง “สภาวัฒนธรรม” ที่ตั้งโดยรัฐบาลของหลวงพิบูลสงครามเพื่อสร้างแนวคิดชาตินิยมไทย สภาฯ ได้ออกคำสั่งแรกคือการให้คนไทยทุกคนแต่งกายตามแบบตะวันตกและต้องสวมหมวก ผู้ใดขัดขึ้นจะต้องถูกจับกุมและถูกลงโทษด้วยวิธีการต่างๆ นานา นอกจากนี้ยังมีเรื่องของการห้ามใช้ภาษามลายูและรวมถึงการนับถือศาสนาอิสลามด้วย

นอกจากนี้ เช่นเดียวกับที่ปรีกส์ แก้วปลั่งเล่าสิ่งที่เขาฟังและเห็นมาที่จังหวัดสุรินทร์ อิบรอฮิม ชุกรีก็กล่าวว่กฎหมายวัฒนธรรมที่ออกมาได้สร้างความอึดอัดแก่ข้าราชการที่อยู่ในพื้นที่เป็นอย่างมาก “พวกเขาปฏิบัติงานต่อชาวมลายูตามอำเภอใจและไร้ขอบเขต” และถึงกับสรุป

⁵⁰ Patrick Jory, “From “Melayu Patani” to “Thai Muslim”: The Spectre of Ethnic Identity in Southern Thailand,” *ARI Working Paper*, No. 84 (2007): 4-6.

⁵¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี,” ใน *มลายูศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้*, บรรณาธิการโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2550), 43.

ว่า “แนวคิดชาตินิยมของรัฐบาลทำให้ชาวมลายูประสบกับความหายนะอย่างใหญ่หลวง”⁵² ซึ่งปัญหาความเดือดร้อนที่มีกฎหมายวัฒนธรรมเป็นสัญลักษณ์นี้ได้กลายเป็นประเด็นสำคัญเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติ พร้อมด้วยโครงการชาตินิยมและอำนาจทางการเมืองของกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามที่สิ้นสุดลง ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาที่รัฐบาลหลังสงครามของปรีดี พนมยงค์และหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ต้องแก้ไข⁵³

6. สรุป

ความต้องการที่จะสร้างพลเมืองที่มีวินัยและจิตใจแบบใหม่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตั้งแต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยมีรูปแบบและสถาบันที่เข้าไปสอดส่องควบคุมที่หลากหลาย แต่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (2481-2487) ที่ลัทธิชาตินิยมเป็นพลังสำคัญในทางการเมือง ความปรารถนาที่จะสร้างพลเมืองที่มีจิตใจแบบใหม่จึงถูกรวมเข้ากับแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นไม่นานนัก ซึ่งวัฒนธรรม เอาเข้าจริงแล้วเป็นสิ่งนามธรรมหรือเป็นเรื่องของจิตใจ แต่คุณลักษณะที่ดีที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมของชนชาตินั้นสะท้อนออกมา

⁵² อิบรอฮิม ชุกรี, *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปะตานี* (เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม, 2549), 78-79.

⁵³ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, *ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย* (กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549), 69-99. พุทธิพล มงคลวรวรรณ, “การแก้ไขปัญหามาคัดครั้งแรกของประเทศไทย: ข้อเรียกร้องของมลายูมสลิมกับการตอบสนองของประเทศไทย,” (การประชุมวิชาการนานาชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 8 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2557).

ทางการแสดงออกของบุคคล ซึ่งรวมเรียกว่าจรรยาบรรณนั้น เป็นสิ่ง
 ที่ต้องสอดส่องและควบคุม แม้ว่าในตอนแรกดูจะมีความพยายามที่จะ
 ให้สังคมสอดส่องและควบคุมกันเอง แต่รัฐบาลเชื่อมั่นว่ากฎหมายและ
 กลไกของรัฐ อันได้แก่ระบบราชการ จะสามารถสอดส่องควบคุมได้
 อย่างมีประสิทธิภาพ ดังเห็นได้จากการออกกฎหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรม
 ออกมา ทั้งพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรม 2483 และพระราชบัญญัติ
 วัฒนธรรมแห่งชาติ 2485 ซึ่งได้กำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืนเอาไว้
 ด้วย อย่างไรก็ตาม ทั้งจากการศึกษาที่ผ่านมาและจากข้อมูลเบื้องต้น
 ที่บทความชิ้นนี้นำเสนอ พบว่าแม้การบังคับใช้กฎหมายนี้จะเป็นไป
 อย่างแพร่หลาย แต่ก็ยังมีปัญหาทั้งด้านความชัดเจนและความสม่ำเสมอ
 ของการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนปัญหาในด้านการใช้อำนาจเกิน
 ขอบเขตของเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติตามกฎหมายอีกด้วย

บรรณานุกรม

เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารกระทรวงมหาดไทย มท.5.9 กรม
มหาดไทย การส่งเสริมวัฒนธรรม-รัฐนิยม.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (2)
สคก. 1 เล่ม 359/18 ร่างกฎหมายและความเห็นทางกฎหมาย
เรื่อง ร่างพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา (2)
สคก. 1 เล่ม 359/21 ร่างกฎหมายและความเห็นทางกฎหมาย
เรื่อง กรรมการส่งเสริมวัฒนธรรม.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี [3] สร.
0201.55/12 กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี วัฒนธรรม
เรื่อง การค้นหาวิธีอบรมจิตใจ [9 เมษายน 2485-31 สิงหาคม
2486].

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี [3] สร.
0201.55/2 กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี วัฒนธรรม
เรื่อง การส่งเสริมจรรยาและคุณภาพทางใจของประชาชน [15
กันยายน 2480-16 มีนาคม 2485].

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี [3] สร.
0201.55/8 กองกลาง สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี วัฒนธรรม
เรื่อง การดูแลควบคุมการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการบำรุง
วัฒนธรรม [24 กันยายน-8 ตุลาคม 2484].

หนังสือภาษาไทย

ก้องสกล กวินรวีกุล. “การสร้างร่างกายพลเมืองไทยในสมัยจอมพล ป.

พิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและ

มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะ

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

ชุกกรี, อิบรอฮิม. *ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรมลายูปัตตานี*. เชียงใหม่:

ซิลค์เวอร์ม, 2549.

ณรงค์ พ่วงพิศ. “การประกาศใช้ “รัฐนิยม” ในสมัยรัฐบาล จอมพล

ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481-2487).” *วารสารประวัติศาสตร์*,

(2545): 20-44.

แถมสุข นุ่มนนท์. *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง*. กรุงเทพฯ:

ดวงกมล, 2521.

ทวีศักดิ์ เผือกสม. *เชื้อโรค ร่างกายและรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การ*

แพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. *ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาค*

ใต้ไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี.” ใน *มลายู*

ศึกษา: ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาชนมลายูมุสลิมในภาคใต้.

บรรณาธิการโดย นิธิ เอียวศรีวงศ์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์, 2550.

16-55.

ปรีดี พนมยงค์. *ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.

พุทธพล มงคลวรวรรณ. “การแก้ไขปัญหามาคาได้ครั้งแรกของประเทศไทย: ข้อเรียกร้องของมลายูมุสลิมกับการตอบสนองของประเทศไทย.” การประชุมวิชาการนานาชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 8 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2557.

พุทธพล มงคลวรวรรณ. “โล่ง รัฐนิยม และความเป็นมาของโปสเตอร์แผ่นหนึ่ง.” *รัฐมิแล* 35, 3 (2557): 77-86.

“พระราชกฤษฎีกากำหนดวันธัมมซึ่งประชาชนชาวไทยจักต้องปฏิบัติตาม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2485” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 59 ตอนที่ 53 (11 สิงหาคม 2485), 1438-1441.

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 15 (สมัยสามัญ สมัยที่สอง) วันที่ 21 กันยายน 2483, หน้า 246-247.

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 17/2484-2485 (วิสามัญ ครั้งที่ 3) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันที่ 16 เมษายน 2485.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. “ประเทศไทย” *อายุครบ 65: ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนชื่อประเทศปี 2482.* *ศิลปวัฒนธรรม* 25, no. 8 (2547): 76-96.

สายชล สัตยานุรักษ์. *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความเป็นไทยโดยหลวงวิจิตรวาทการ.* กรุงเทพฯ: มติชน, 2545.

“สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรี กล่าวทางวิทยุกระจายเสียงต่อประชาชนชาวไทยทั้งหมดในโอกาสขีดสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติและสนธิสัญญา 24 มิถุนายน 2482.” *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 56, 24 มิถุนายน 2482, 811-839.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Barmé, Scot. *Luang Wichit Wathakan and the Creation of a Thai Identity*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1993.

Jory, Patrick. “From “Melayu Patani” to “Thai Muslim”: The Spectre of Ethnic Identity in Southern Thailand” *ARI Working Paper*, No. 84, 2007.

Numnonda, Thamsook. “Pibulsongkram’s Thai Nation-Building Programme during the Japanese Military Presence, 1941-1945.” *Journal of Southeast Asian Studies* 9, no. 02 (1978): 234-247.

Winichakul, Thongchai. “The Quest for “Siwilai”: A Geographical Discourse of Civilizational Thinking of the Late Nineteenth and Early Twentieth-Century Siam.” *Journal of Asian Studies*, 59, No. 3 (2000): 528-549.

Witayasakpan, Jiraporn. “Nationalism and the Transformation of Aesthetic Concepts: Theatre in Thailand during the Phibun Period.” PhD dissertation, Cornell University, 1992.